

Ote kirjasta: Akseli Järnefelt Rauanheimo "Uuteen maailmaan" Werner Söderström
1921, Porvoo

SYYSMYRSKYJEN EDELLÄ.

Oli lokakuun alku vuonna 1640. Ruis oli leikattu ja aumoihin koottu. Marttilan talon nuori isäntä Martti Marttinen oli huhdallaan Lehtovaaran rinteellä Laasarin kulmakunnalla aita tekemässä aumansa ympärille. Hän kokosi huhdan reunalta nokisia rankoja, jotka olivat kaskenpoltossa jääneet palamatta, ja kantoi niitä selässään auman luo. Hän tahtoi jouduttaa työtään, sillä hirvet olivat jo käyneet lyhteitä repimässä ja aumaa hajoittamassa.

Saatuaan työnsä tehdyksi istahti hän kiville ja loi katseensa vaaran rinnettä pitkin. Lehtovaara on osa pitkästä selänteestä, joka muodostuu useista vaaroista. Laajalti on rinnettä autioksi hakattu. Useampia vuosia on siinä kaskea kaadettu. Martti oli pieni poika, kun tultiin Suomesta Rautalammilta tänne Vermlannin salolle. Metsä oli silloin aivan koskematon. Kauas korpeen aluksi tehtiin sauna ja ensimmäinen kaski kaadettiin sen ympärille. Sitteen vuosi vuodelta hakattiin lohko lohon viereen pitkin rinnettä. Noiden lohkojen lukumäärästä voi päätätä kuinka monen vuoden työ siinä oli ollut. Nykyinen kaskimaa oli jonkun virstan päässä entisen

saunan viereen rakennetusta talosta. Vanhemmat kaskialueet olivat ottaneet vesakkoa, joten niitä voi muutaman vuoden päästä ruveta uudelleen kaatamaan. Talon ympärillä oli kuitenkin palanen sulaa peltoa, jota kynnettiin ja viljeltiin ruotsalaiseen tapaan.

Martti suuntasi katseensa vaaran rinnettä pitkin metsään päin. Lähinnä oli siinä lohko, johon äsken kylvetty siemen nyt näkyi kauniina oraana. Sen takana oli metsää, metsää ja aina vain metsää. Onpa siinä vielä kaskeamiselle tilaa pitkiä ajoiksi, jopa minun iäkseni, mielti Martti. Kauempana paistoi naapurin, Oinosen kaskeamisalue. Tuollaisia aukeita, jotka pilkoittivat suurien metsien sisällä, oli toistekin vaarojen kupeilla. Ne olivat kuin kellertäviä saarekkeita tummanvihreässä metsämeressä. Ne olivat kaikki metsäsuomalaisen asuinloja.

Laakso vaaran alla oli suona, jonka keskellä oli pitkulainen lampi. Lammesta kovertui lahti Martin kotirantaan. Muuten olivat lammien rannat vetelää suota ja täynnä kylmiä lähteitä. Sieltä se tuli halla, joka toisina vuosina kiipesi huuruksena vaaranrinnettä pitkin kylvömaille ja vikuutti tähkäpäät. Sen jälkeisinä talvina syötiin Marttilassa petäjäleipää. Viime aikoina oli Marttilassa kuitenkin niin vaurastuttu, että aina oli aitassa toki parin vuoden vara, jos satuisi hallavuosia tulemaan. Suo oli leppymätön, sen sääliin ei koskaan ollut luottamista.

Suon takana oli kumpuja, jotka nekin kasvoivat metsää. Ja vasta tuolla kauempana näkyi pitkä suikale alankoa, Isonjoen laakso, missä ruotsalaiset peltoviljelijät asuivat. Heitä eli siellä kyläkunnittain,

heillä oli hallussaan multavat jokirannat, joilla halla vain harvoin kävi.

Isonjoen laakson takana näkyi toisia vaaroja ja selänteitä, näkyi suurta saloa, jossa Martti tiesi myöskin asuvan suomalaisia kaskenviljelijöitä, hajallaan siellä täällä. Harvoin nämä jokilaakson eri puolilla elävät suomalaiset kävivät toisissaan. Laakso oli aluetta, jonka poikki suomalaiset vain vastahakoisesti kulkivat. Suomalaiset ja ruotsalaiset olivat huonoissa väleissä keskenään. Ruotsalaiset väittivät, että suomalaiset olivat anastaneet heidän metsämaansa ja saivat aikaan metsänpaloja, pidellen tulta varomattomasti kaskia poltellessaan.

Sivulla hämötti kaukana korkea kaivostorni. Siellä oli uusi vuorikaivos, jonka suomalainen oli löytänyt ja ilmoittanut hallitukselle. Se oli luovutettu eräälle Tukholman herralle. Alussa oli metsäsuomalaisilla ollut hyvät välit kaivoksenhallinnon kanssa, mutta sitten nekin herrat suuttuivat ja moitivat suomalaisia metsien hävittämisestä.

Martin herätti ajatuksistaan rasahdus, joka kuului hänen selkensä takaa. Ennenkuin hän ennätti käännähtää, syöksähti kaksi hirveä aukeamalle. Toinen niistä oli komea sarvipää, joka huomattessaan Martin pysähtyi etujalat jäykkinä ja hajallaan.

Martti kopsahti kiveltä pystyyn, tavoitelti rannkaa, jolla hätisteli. Eläimet säikähtivät, hyppäsivät uuden huhta-aidan yli ja juoksivat metsään. Vielä kauan jälkeen päin kuului ryske niiden paetessa.

— Eipäs sattunut mukaani, pyssyä, päivitteli Martti. — Olisipa helpolla saanut hyvän paistin.

Hirvet eivät seutukunnalla olleet harvinaisia, vaikka olivatkin suomalaisten kiihkeän metsästyksen johdosta vähentyneet. Jokaiseen taloon koottiin syksyllä talven varaksi hirvenlihaa, nahat vietiin veronkantajalle tai myytiin markkinoilla. Suomalainen ei säästännyt hirviä senkään vuoksi, kun ne tunkeutuivat kaskimaille ja söivät tuoretta ruislaihoa ja penkoivat lyhteet irti aumoista.

Martti hankkiutui lähtemään kotimatalle, kun alkoi lähestyä sauna-aika. Hän poikkesi aukeaman alareunaan, missä oli pieni nauris-huhta. Tuhkan päällä kasvaneet nauriit olivat kehittyneet maukkaiksi. Hän kokosi niistä hyvän kantamuksen, muistaen että sen tervetullempaa lahjaa hän ei voi pojalleen kolmivuotiaalle Martille viedä. Ja täytyi niitä olla paistikkaisikin, kun uuni leipomuksen jäljeltä oli lämmin.

Koira haukahti metsässä rinteiden alla, ja pian oli Martin vierellä naapurin, Pekka Oinosen Killi. Tämä pystykorva oli Suomesta tuotu ja oli paikkakunnan paras ja suosituin hirvikoira. Martti ei malttanut olla tuttuaan hyväilemättä ja arvasi, ettei Killin nuori isäntä ollut kaukana. Sieltä alhaalta nousikin kolme miestä, Pekka Oinonen, renkimies Paavo ja tunnettu metsänkävijä Luukas. Miehillä oli selässänsä vahvat kantamukset heiniä, joita he olivat suolta koonneet karjan talvirehukseksi. Kun ei raivattuja niittyjä ollut, koottiin heinää vanhoilta huhta-ahoilta ja muualta sen verran, että voitiin elättää muutamia lemmiä talven yli. Heinät kannettiin syksyllä kotiin, jotta ne olisivat tarvittaessa lähellä.

— Terve, huusi Martti tulokkaille. — Tulittepa kuin kutsuttuina.

— Onko karhua näkynyt? kysyi Pekka ajatellen lautumella kulkevia lemmiä, jotka olivat aina vaarassa joutua karhun raadeltaviksi.

— Ei karhua, mutta hirviä ja komeita on nähty aivan tuoreeltaan, selitti Martti.

Miehet jättivät taakan maahan ja seurasivat Marttia, joka ohjasi heidät auman luo. He eivät ehtineet montakaan askelta ottaa, ennenkuin Killi jo keksi hirvien jälet. Koira painoi kuononsa maata vasten, kulki hiljalleen häntäänsä heilutellen ja nuuski. Vihdoin ulvahti se innostuksesta, pujahti aidan alitse ja alkoi haukkuen edetä metsään päin.

— Kutsu Killi pois, kehoitti Martti. Pekka vihelsi ja huusi koiraa takaisin. Killi ei ollut halukas hylkäämään löytönsä, mutta totteli kuitenkin kutsua ja palasi Pekan luo. Luukas sitoi köyden koiran kaulaan ja piteli sitä siitä kiinni.

— Niin, kyllä Killi jälet tuntee, vakuutti Martti. — Tuskin on hetkistä siitä kun tästä kulki kaksi hirveä. Ne pysähtyivät ensin minua katsomaan ja sitten painalsivat poikki huhdan metsään.

— Sieltäpäähän löytyvät, arveli tyynesti Luukas, joka oli kaatanut paljon hirviä.

Kun miehillä ei kellään ollut pyssyä mukana, oli Pekka halukas sellaisen hakemaan ja kiiruhtamaan hirven ajoin.

— Pimeän tuloon ei ole pitkä aika, huomautti Martti. — Minun neuvoni on, että Luukas ja Paavo vievät heinät Oinolaan ja tulevat sitten pyssyineen

meille. Me menemme Pekan kanssa sinne jo edeltäpäin. Mennään tänäiltana saunaan ja lähdetään aamulla aikaisin ajolle. Mulikan Erkki saadaan myös mukaan. On hyvä, että meitä on useampia, jos ajo tulisi pitkäksi. Ruotsalaiset ovat taasen alkaneet metsänkäyntiä hätyyttää. Viime viikolla veivät Tos-savaiselta kaadetun hirven lihat. Olivatpa vähällä tappaa ampujatkini.

Luukas kannatti ehdotusta, otti taakan selkäänsä ja lähti taivaltamaan Oinolaa kohti Paavon seurassa taakkoineen perässä. Lupasivat hetken kuluttua olla Marttilassa.

— Hyvin me saunaan ehdimme, vakuutti Luukas.

Martti kokosi nauriinsa, Pekka kuljetti Killiä, joka hypperi levottomana eikä olisi tahtonut hirvenjäliltä luopua.

Polku johti ahon reunaan. Välillä oli vähän leppäviidakkoa. Lähellä taloa aukeni pieni pelto. Maa oli kivikkoista, ja paljon oli työtä tuossa pienessä pellossa, kun olivat kivet koottavat kasoihin. Joukossa oli suurempiakin kiviä, joiden siirteleminen oli vaatinut voimia, mutta voimaahan suomalaisilla oli, he kun olivat yli koko valtakunnan tunnetut väkevyydestään.

ILTA MARTTILASSA.

Marttilan talo oli tehty vahvoista hirsistä ulkoneurin nurkin. Asuinrakennuksen vastassa pihan toi-

sella puolen oli matalampi rakennus, jossa oli suoja hevosta ja toinen talon lehmiä varten. Piha oli nurmikkoinen, talon päädyssä pihlaja, jonka lehdet olivat syksyn vaikutuksesta jo punaisen kellertävät ja marjatertut helakanpunaiset. Mäen alla, lähteen vieressä oli musta sauna, Marttisten ensimmäinen asunto tällä uutispaikalla. Saunan takana näkyi vähän lah-
tea ja sen rannassa vene.

Martti, talon nuori isäntä astui vieraansa kera matalasta ovesta eteiseen ja heitti pärevasuun tuomansa nauriit, joista hän poimi pari kauneinta pienelle pojalleen tuomisiksi. Tuvassa vallitsi melkoisen pimeä, vaikka akkunaluukku oli auki. Oven vieressä oli iso kivistä kokoon kyhätty uuni. Lämmitettäessä tulvi siitä savu pirttiin, josta se aukon kautta vähitellen haihtui katosta ulos. Lämmitäminen oli päättynyt ja viimeinen savu oli juuri haihtumassa. Martin nuori emäntä Leena, Oinosten sukua, Pekan serkku, työnsi parhaillaan pitkävartaisella puulapiolla paistettavia leipäkakkaroita uuniin. Uunin kupeella, matalalla puurahilla istui talon vanha vaari, Martin iso-isä Heikki Marttinen kiskoen puukollaan päreitä mäntypuun pölkystä. Lattialla pärekeasan ääressä leikki Martin kolmivuotias poika, isänsä kaima, Martti, joka huomattuaan tulijat, riensi isän luo ja pyrki syliin.

— Isä toi Martille nauriin, huudahti poika ja tempasi isomman nauriin käteensä. — Jältä se, hyvä isä, jältä se Martille, jokelteli hän.

Tulijat istuutuivat seinänvierustapenkille, ison pöydän ääreen. Isä halkaisi nauriin ja alkoi veitsel-

lään raapia sen sisustaa, jota poika ahmi suuhunsa. Kun silmät tottuivat hämäryyteen, huomasivat tulijat penkillä pihanpuoleisella seinustalla oudon miehen. Tämä istui äänettömänä etukumarassa, kyynärpäät polvien varassa, käsillään kannattaen päätänsä. Hampaissa oli hänellä piipunpöytä, josta veteli sauhuja niin että piippu silloin tällöin päästi korahavan äänen. Väliin sylkäisi mies pitkän syljen permannolle.

— Mistäs kaukaa vieras on? kysäisi Martti ottaen toisen nauriipuolikkaan jältettäväkseen.

— Kaukaa olen tullut, sanoi mies. Hetken perästä hän alkoi kertoa: — Mitäpä salaisin, kun olen maalaisten joukkoon tullut. Olen saapunut aina Saksasta asti. Olen Piikki, peräisin Suomesta, Savosta, vaikka moniin vuosiin en ole kotimaastani mitään kuullut.

Muutaman savun vedeltyään hän jatkoi:

— Sotamiehenä olen ollut. Jouduin sotaan jo silloin kun kuninkaamme Kustaa Adolf lähti Saksaan. Lähes 10 vuotta olen ollut mukana ja saanut useampia miekaniskuja. Sain sitten luodin jalkaani, polveeni, joka teki kävelemisen jäykäksi. Kun siellä nyt enimmäkseen vain marssitetaan paikasta toiseen, lännestä itään, pohjoisesta etelään, katsottiin minut kelvottomaksi ja lähetettiin kotiin. Pääsin Ruotsiin asti. Hidasta on kävely kankealla jalalla ja toisinaan on jalassa ollut kova pakotus. Tällä tavoin hiljaa Ruotsia samotessani ehdin Tukholmaan asti ja odotin suomalaista laivaa, jolla olisin kotiin päässyt. Siellä alkoivat minua uudelleen sotaväkeen vaatia. Sanoivat miehiä tarvittavan. Matkalla olivat paperini

hävinneet. Rupesivat selittämään karkuriksi. Katsoin viisaimmaksi poistua Tukholmasta odottamatta laivaa. Niin olen nyt Ruotsia kävellyt. Jouduin tuonne Isonjoen laaksoon. Siellä pilkalla kehoittivat minua menemään toisten suomalaisten luo metsiin, minne muka muutkin rosvot ja karkurit pakenevat. Siten jouduin tänne ja tuntuu siltä kuin olisin kotiin päässyt, niin savolaista on teillä puheentapa.

Pekka siirtyi puhujaa lähemmäksi. Leena otti leipiä uunista.

Reeta, Martin sisar oli ollut saunaan lämmittämässä. Hän asettui uuniin nurkkaan rukiin ääreen ja ryhtyi kehräämään.

— Mitenkäs ne suomalaiset siellä sodassa menestyvät, kysyi Martti. — Sanotaan, että heidät pannaan siellä kovimpaan tuleen ja etunenässä kulkemaan, kun oikein tiukka paikka tulee. Oletko tavannut muita savolaisia, ehkäpä rautalampilaisiakin?

Piikki sylkäisi ensin ja hieroskeli polveaan. Sitten alkoi selittää:

— Paljonhan siellä suomalaisia on. Sanovat niitä olevan Ruotsin armeijasta neljännen osan. Meillä on siellä omat joukko-osastomme, useimmat Torstensonin tai Stålhandsken johdon alaisina, joskus Wrangelinkin komennuksessa. Monessa tulussa olemme olleet. Kuuminta, missä olen ollut, oli silloin kun oli kulettava Lech-virran yli Baierissa. Keisarin sotapäällikkö Tilly piti kovasti puoliaan ja esti ylitse-kulkua. Silloin kuningas huusi 300 savolaista esiin. Minä tiedän, että te ette välitä keisarillisten luodeista. Menkää veneillä virran yli, valloittakaa vastapäisellä

rannalla oleva saari ja luokaa sinne etuvarustus. Kymmenen taaleria jokaiselle, kun työ on suoritettu. Näin sanoi kuningas, ja tietysti me lähdimme. Luoteja tuli kuin rakeita rankkasateella. Ei siinä kauan viivytty, kun olimme saaren rannalla. Ja sitten me huusimme »hakkaa päälle!» ja hakkasimme maahan keisarillisia. Tuo huuto vaikutti yhtä paljon kuin miekan iskut. Huomasivatpa keisarilliset, että me olimme suomalaisia. Meitä he olivat oppineet pelkäämään ja tuota huutoamme. He juoksivat kuin säikähtäneet lampaat kapeaan salmeen, joka erotti saaren heidän pääjoukoistaan. Ei niistä monestakaan ollut enää morsiamensa luokse. Me valloitimme saaren, laitoimme varustuksen ja saimme kukin kuninkaan omasta kädestä ro-taalarisemme. Ja hän sanoi: Sillä tavalla ne Savon pojat tappelee.

— Hän se kuningas oli, se Kustaa Adolf, lopetti sotilas innostuneena.

Silmät kiiluvina innostuksesta Pekka kuunteli sotamies Piikin puhetta. Keskustelun aikana olivat Luukas ja Paavokin saapuneet, varustauneena hirven ajoon. Killi makasi rauhassa Pekan jalkain juuressa.

Käytyään ulkona Leena ilmoitti saunan olevan valmiina. —

Miesten kylvettyä oli illan hämärä jo muuttunut pimeäksi. Puinen luukku vedettiin akkuna-aukon eteen ja päre sytytettiin pihtiin uunin nurkalle. Lisävalon saamiseksi kokosi Reeta tervaksia takkaan leivinuunin lupeelle ja sytytti ne tuleen.

Miehet olivat virkeitä ja puhelaita. Kyseltiin

Piikiltä uutisia suuresta maailmasta, joka metsäsomalaisista tuntui niin kaukaiselta.

Piikki kertoi havainneensa, että paha metsäpalo, joka oli sattunut alempana joen varrella, oli ärsyttänyt peltoviljelijöitä tuimasti, he kun saivat sen käsitöksen, että palo oli lähtöisin suomalaisten kaskitulesta. Se oli polttanut laajalti metsää.

— Sattuuhan se kovalla tuulella kuivana aikana joskus tuli saamaan vallan sellaisen, ettei sitä voi hallita, myönsi vanha Marttinen. — Mutta on täällä metsiä palamaankin. Ja palaneesta alastahan ruotsalaiset saavat parempaa laidunmaata lehmilleen.

— Ruotsalaiset ovat uhanneet ajaa kaikki suomalaiset täältä pois. Kehuivat hallituksen olevan heidän rakanaan, selitti Piikki.

Kuullessaan tätä, vanha vaari puhkesi sanoiksi:

— Vai on jo niin pitkälle jouduttu, lausui hän harvaksen. — Ei ole enää Kaarle kuningas elossa, sen näkee kaikesta. Hän ei talonpoikia vainonnut, ei ainakaan suomalaisia. Hän se meitä tänne kehoitti muuttamaankin, hänen omaan herttuakuntaansa. Ei hän kaskenpolttoa vihannut, päinvastoin käski meitä huhtia raatamaan. Saimme kaataa metsää kuinka paljon tahansa, kun vain veromme maksoimme. Minä en aluksi hennonut Savosta lähteä, kun siellä oli niin hyvät kalavedet. Olin tottunut muikkuihin ja lahnoihin enkä luullut eläväni ilman niitä. Mutta tuli sitten minunkin pakko lähteä. Kaarle kuningas oli jo kuollut ja taaskin saivat herrat valtaa. Sotaväkeä majoitettiin sinne Rautalammillekin. Ja ne sotamiesten päälliköt menettelivät hyvin omavaltai-

sesti, ottivat vaan taloista mitä saivat ja kantoivat luvattomasti veroja. Missä talossa uskallettiin vastustaa, siellä ruoskat vinkuivat, ja kostoksi otettiin nuoret miehet sotaväkeen. Niinpä yhtenä päivänä tuli sotilaitten päällikkö Erik Knuutinpoika 26 miehen kanssa minun kotiini muka sotamiehiä ottamaan. Kun muut eivät iän puolesta sopineet, tahtoi hän vangita renkini Pekka Asikaisen. Pekka asettui vastaan ja kiinniotettaessa löi puukolla erästä sotamiestä. Hänet pantiin käsirautoihin. Kun en minä voinut tuollaista vääryyttä suvaita ja kun minusta oli liikaa, että 26 miestä komennettiin yhtä vastaan, asetuin puolustamaan renkiäni. Poikani tuli minun avukseni. Hänet he tappoivat. Siitä lähtien olet sinä, Martti, ollut isätön. Minut he panivat rautoihin, vaikka koetin kaikin voimineni taistella vastaan. Minä sain asiani kuitenkin oikeuteen, joka minut päästi vapaaksi, mutta sain maksaa suuret sakot. Ja vapaaksi päästyäni oli elämäni sietämätöntä. Äitisi kuoli surusta ja murheesta jättäen Reetan aivan pieneksi. Minua vainottiin sentähden, että olin asettunut herroja vastaan. — Niin muutamme tänne. Kyllä sinä Martti sen muistat; olit jo siinä iässä, kun minun ja mummo-vainajan keralla tänne tulit.

— Muistan, muistan, vakuutti nuori Martti-isäntä. — Olinhan jo 10-vuotias. Muistanhan, kun tulimme tähän korpeen ja sinä, vaari, aloit raataa.

— Niin, raataneet olemme, noudattaen Kaarle kuninkaan kehoitusta. Ja verrattain rauhassa olemme saaneet olla. Ei meiltä ole mitään ryöstetty. Ruotsalaisetkin ovat vasta viime vuosina käyneet vihamieli-

siksi, syyttäen, että olemme luvatta heidän mailleen tulleet.

— Eikös meillä ole olleet kirjat, lupakirjat, kysyi Martti.

— Ei täällä mitään kirjoja ole tarvittu, vastasi ukko. — Oli meillä kyllä paperi, maaherralta saatu ja minä säilytin sitä saunan luona olevan koivun kolossa. Sieltä se on hävinnyt, lienevätkö sen tikat hakanneet rikki vai olisiko muuten hukkaan joutunut.

— Mutta jos —, lausui Martti miettiväisenä, — jos ne nyt kuitenkin vaatisivat, kun ovat käyneet meille vihamielisiksi.

Siihen se asia sillä kerralla jäi. Kukaan ei ollut halukas jatkamaan.

LAPSUUDEN YSTÄVÄT.

Marttilan lähimmät naapurit olivat Oinola ja Mulikka, nekin Lehtovaaran selänteen rinteellä. Talot olivat jotakuinkin saman mallin mukaan tehdyt ja varallisuus oli jotenkin samalla tasolla. Myös Mulikan väki oli tullut Rautalammilta, muutamaa vuotta myöhemmin kuin Oinokset ja Marttiset. Mulikan isäntä oli harvasanainen korvenraataja, emäntä vähän kivuloinen.

Mulikan suuresta lapsisarjasta oli vanhin Erkki, mies parhaassa nuoruuden iässä. Hän oli vilkas liikkumaan ja ututtera metsänkävijä ja kalastaja.